

СУЧАСНІ ФОРМИ ІНТЕГРАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

MODERN FORMS OF INTEGRATION OF AGRICULTURAL PRODUCERS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

У статті досліджуються сучасні форми інтеграції сільськогосподарських товаровиробників в аграрному секторі України. Автори розглядають теоретичні засади агропромислової інтеграції, систематизують форми інтеграційних структур та оцінюють їх ефективність. Основні результати дослідження показують, що найвищу ефективність використання ресурсів демонструють агрохолдинги та кластери, тоді як сільськогосподарські кооперативи показують середній рівень, а асоціації виробників - найнижчий. У роботі визначено критерії вибору форми інтеграції для сільськогосподарських товаровиробників залежно від їх розміру, наявних фінансових ресурсів, цілей інтеграції та готовності до втрати самостійності. Автори виявили основні проблеми інтеграційних процесів, зокрема обмежені фінансові можливості підприємств, недосконалу нормативно-правову базу та низький рівень довіри між потенційними учасниками об'єднань. Запропоновано напрями вдосконалення механізмів інтеграції через модернізацію законодавчої бази, створення сприятливого інституційного середовища та розвиток цифрової інфраструктури. Особлива увага приділяється перспективам трансформації інтеграційних структур під впливом цифровізації та переходу до засад сталого розвитку.

Ключові слова: агропромислова інтеграція, сільськогосподарські товаровиробники, агрохолдинги, кооперативи, кластери, асоціації виробників, ефективність інтеграції, аграрний сектор України, цифровізація, сталий розвиток.

The article examines the theoretical and methodological foundations and practical aspects of the formation and development of modern forms of integration of agricultural producers in the agricultural sector of Ukraine. The relevance of the study is due to increased competition in the agricultural market, complicated access of small and medium-sized producers to resources and markets, which requires the search for effective forms of integration to consolidate resources and strengthen the market position of agricultural producers. The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of modern forms of integration of agricultural producers, identify the factors of their formation and substantiate the directions of further development of integration processes in the agricultural sector of Ukraine. The methodological basis of the study is a systematic approach to the study of economic phenomena, as well as general scientific and special methods: abstract and logical (in the formation of theoretical generalizations), comparative analysis (in assessing the effectiveness of various forms of integration), statistical and economic (in analyzing the performance of integrated structures), monographic (in studying the features of the functioning of various forms of integration). Based on the study, it was found that the highest efficiency of resource use is demonstrated by agroholdings (80-90%) and clusters (75-85%), which is explained by their significant financial capabilities, economies of scale and synergies from the association. The criteria for choosing the form of integration for agricultural producers are systematized, taking into account the size of the enterprise, available financial resources, integration goals, readiness to lose independence, payback period, complexity of entry and the need for management resources. The key problems of the development of integration processes are identified, including: limited financial capabilities of enterprises, imperfect regulatory framework, low level of trust between potential participants of associations, technological backwardness and weak infrastructure of rural areas. The author suggests ways to improve integration mechanisms through modernization of the legislative framework, creation of a favorable institutional environment, development of digital infrastructure and introduction of a differentiated system of state support for different forms of integration structures. The practical value of the study lies in the development of methodological recommendations for choosing the optimal form of integration for agricultural producers and the formulation of proposals for improving the mechanisms of state support for integration processes in the agricultural sector of Ukraine. The results of the study can be used in the development of strategies for the development of agricultural enterprises, the formation of sectoral programs to support integration processes and the improvement of the regulatory framework for regulating the activities of integrated structures in the agricultural sector.

Keywords: agro-industrial integration, agricultural producers, agricultural holdings, cooperatives, clusters, producer associations, integration efficiency, Ukrainian agricultural sector, digitalization, sustainable development.

УДК 631.115:338.436

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.16-6>

Ковбаса О.М.¹

к.е.н., доцент,
завідувач кафедри економіки
та підприємництва
імені професора І.М. Брюховецького,
Сумський національний аграрний
університет

Мазний В.Ю.²

аспірант,
Сумський національний аграрний
університет

Kovbasa Oleksandr

Sumy National Agrarian University

Maznyi Vitalii

Sumy National Agrarian University

Постановка проблеми. Сучасний розвиток аграрного сектору України характеризується посиленням конкуренції, ускладненням доступу дрібних та середніх виробників до ресурсів та ринків збуту, що актуалізує потребу в ефективних формах інтеграції сільськогосподарських товаровиробників. Незважаючи на наявність різноманітних

інтеграційних структур в аграрному секторі, їх формування часто відбувається стихійно, без належного науково-методичного обґрунтування та оцінки ефективності. Існуючі механізми державної підтримки не забезпечують достатніх стимулів для розвитку кооперативних та інших форм інтеграції малих і середніх сільгоспвиробників, що

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2593-0362>

² ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8507-6156>

призводить до надмірної концентрації виробництва в агрохолдингах.

Дослідження цієї теми набуває особливої значущості з огляду на те, що інтеграційні процеси є ключовим механізмом консолідації ресурсів, оптимізації виробничих процесів та зміцнення ринкових позицій агровиробників. В умовах посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках, саме ефективна інтеграція дозволяє сільськогосподарським підприємствам досягати економії від масштабу, впроваджувати інновації та забезпечувати стабільний розвиток.

Визначення ключових факторів формування інтеграційних структур дозволить створити методологічну базу для прийняття управлінських рішень щодо вибору найбільш доцільних форм співпраці між агровиробниками. Це особливо важливо для малих та середніх сільськогосподарських підприємств, які потребують об'єднання зусиль для посилення своїх конкурентних позицій та доступу до нових технологій і ринків збуту. Також, дослідження напрямів подальшого розвитку інтеграційних процесів має стратегічне значення для забезпечення продовольчої безпеки країни, підвищення експортного потенціалу аграрного сектору та сталого розвитку сільських територій. Практична цінність дослідження також полягає у можливості формування ефективних механізмів взаємодії між виробниками, переробниками та реалізаторами сільськогосподарської продукції, що сприятиме оптимізації ланцюгів постачання та підвищенню доданої вартості продукції АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженнями інтеграційних процесів в аграрному секторі займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Gava O., Ardakani Z., Delalic A., Azzi N., Bartolini F., Liu T., Wu G., Гавкалова Н., Денисюк О., Карнаушенко А., Гребенюк Н., Петренко В., Ковбаса О., Мазний В., Максичка А., Кукса В., Власенко О., Бойко А., Старов І., Томашук І., Чмельова О., Дергачова А. та ін. Зокрема, у своїх дослідженнях Gava O. та співавтори розглядають роль сільськогосподарських кооперативів у подоланні бідності в сільській місцевості [1]. Liu T. та Wu G. досліджують вплив кооперативного членства на зменшення використання хімічних добрив та пестицидів [2]. Гавкалова Н. та Денисюк О. аналізують особливості інтеграційних процесів в агропромислому комплексі національної економіки [3]. Карнаушенко А., Гребенюк Н. та Петренко В. розглядають агропромислову інтеграцію як чинник інвестиційної привабливості сільського господарства [4]. Ковбаса О. та Мазний В. досліджують сучасні аспекти розвитку інтеграційних процесів [5]. Кукса В., Власенко О. та Бойко А. вивчають значення інтеграційних процесів для розвитку малих форм підприємництва [7]. Томашук І. аналізує вплив агропромислової інтеграції на ефективність

виробництва та переробки сільськогосподарської продукції [9]. Чмельова О. та Дергачова А. розглядають агропромислову інтеграцію як концептуальний напрям розвитку аграрних підприємств [10]. Велика кількість публікацій вказує на необхідність систематизації та узагальнення наявних теоретичних напрацювань для формування цілісного розуміння механізмів ефективної інтеграції в аграрному секторі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасних форм інтеграції сільськогосподарських товаровиробників, визначення факторів їх формування та обґрунтування напрямів подальшого розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі України. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: аналіз теоретичних засад агропромислової інтеграції, систематизація сучасних форм інтеграційних структур, оцінка їх ефективності та визначення перспективних напрямів розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграційні процеси в аграрному секторі представляють собою об'єднання виробничих, переробних та збутових потужностей сільськогосподарських підприємств з метою підвищення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності. Основними формами інтеграції є горизонтальна (об'єднання підприємств одного виробничого напрямку), вертикальна (об'єднання підприємств різних ланок виробничого ланцюга) та змішана інтеграція. Механізми інтеграції включають створення агрохолдингів, кооперативів, кластерів, асоціацій виробників та контрактних форм співпраці [5].

Як зазначають в своїх працях І. Томашук, О. Чмельова та А. Дергачова, принципи інтеграції сільгоспвиробників базуються на добровільності об'єднання, взаємній економічній вигоді, збереженні господарської самостійності учасників, справедливому розподілі прибутку та ризиків. Важливими принципами також є інноваційність, що передбачає впровадження нових технологій та методів господарювання, та соціальна відповідальність, яка забезпечує розвиток сільських територій та захист інтересів працівників. Ефективність інтеграційних процесів досягається через оптимізацію виробничих витрат, покращення доступу до фінансових ресурсів, посилення ринкових позицій та можливість впровадження замкнутого циклу виробництва. Інтеграція також сприяє підвищенню якості продукції, розширенню ринків збуту та зростанню інвестиційної привабливості аграрного сектору [9–10].

За результатами порівняльного аналізу ефективності інтегрованих структур в аграрному секторі України встановлено, що найвищі показники ефективності використання ресурсів демонструють агрохолдинги (80-90%) та кластери (75-85%). Це пояснюється їх значними фінансовими

можливостями, економією на масштабі та синергетичним ефектом від об'єднання. Відповідно, ці структури займають найсильніші ринкові позиції. Сільськогосподарські кооперативи показують середній рівень ефективності використання ресурсів (60-70%) та мають середню ринкову позицію, що зумовлено обмеженістю фінансових ресурсів та повільністю прийняття управлінських рішень (табл. 1).

Найнижчі показники ефективності використання ресурсів спостерігаються в асоціаціях виробників (40-50%), які характеризуються слабкою ринковою позицією через обмежені можливості спільної діяльності та слабку інтеграцію. Таким чином, найбільш ефективними формами інтеграції в аграрному секторі є агрохолдинги та кластери, які забезпечують високу ефективність використання ресурсів та сильні ринкові позиції.

Порівняльний аналіз основних форм інтеграції в аграрному секторі показує їх суттєві відмінності у структурі управління, ефективності та соціально-економічному впливі. Так, агрохолдинги характеризуються централізованим управлінням, значними фінансовими можливостями та високою операційною ефективністю завдяки економії на масштабі та вертикальній інтеграції виробничих процесів. Проте вони часто критикуються за монополізацію ринку та недостатню увагу до розвитку сільських територій. Кластери відрізняються гнучкою структурою управління та високим інноваційним потенціалом завдяки тісній співпраці між виробниками, науковими установами та сервісними організаціями. Їх ефективність базується на синергетичному ефекті та спільному використанні інфраструктури. Сільськогосподарські кооперативи мають демократичну систему управління та соціальну орієнтованість, забезпечуючи

справедливий розподіл прибутку між учасниками та підтримку розвитку сільських громад. Однак вони часто обмежені у фінансових ресурсах та мають нижчу операційну ефективність порівняно з агрохолдингами. При цьому, асоціації виробників характеризуються найпростішою формою інтеграції, забезпечуючи обмін досвідом та захист спільних інтересів, проте мають найнижчу операційну ефективність та найслабшу ринкову позицію через відсутність тісної виробничої інтеграції та обмежені можливості спільної економічної діяльності [5-7; 9-10].

В цілому, кожна форма інтеграції має свою нішу в аграрному секторі, забезпечуючи різні потреби виробників та балансуючи між економічною ефективністю та соціальними цілями.

Вибір форми інтеграції сільськогосподарським товаровиробником залежить від конкретних умов господарювання та стратегічних цілей. Інтеграція в агрохолдинг доцільна для великих підприємств із значними фінансовими ресурсами, які прагнуть максимізувати прибуток через вертикальну інтеграцію та масштабування бізнесу. Така форма оптимальна при наявності сучасної техніки, значних земельних активів та готовності до часткової втрати управлінської самостійності. При цьому, кластерна інтеграція ефективна для середніх та великих підприємств, зацікавлених в інноваційному розвитку та оптимізації витрат через спільне використання інфраструктури. Ця форма особливо актуальна в регіонах з розвинутою науково-дослідною базою та переробною промисловістю (табл. 2).

Кооперативна форма інтеграції оптимальна для малих та середніх товаровиробників, які прагнуть зберегти господарську самостійність при одночасному посиленні ринкових позицій через

Таблиця 1

Порівняльна характеристика ефективності інтегрованих структур в аграрному секторі України

Тип інтегрованої структури	Переваги	Недоліки	Ефективність використання ресурсів	Ринкова позиція
Агрохолдинги	Значні фінансові можливості, економія на масштабі, замкнутий цикл виробництва	Високі трансакційні витрати, складність управління, ризик монополізації	Висока (80-90%)	Сильна, домінуюча
Сільськогосподарські кооперативи	Демократичне управління, справедливий розподіл прибутку, соціальна орієнтованість	Обмежені фінансові ресурси, повільність прийняття рішень	Середня (60-70%)	Середня
Кластери	Синергетичний ефект, інноваційність, гнучкість	Складність координації, залежність від активності учасників	Висока (75-85%)	Сильна
Асоціації виробників	Низькі витрати на створення, простота управління, обмін досвідом	Слабка інтеграція, обмежені можливості спільної діяльності	Низька (40-50%)	Слабка

Джерело: складено авторами на основі [5-7; 9-10]

Критерії вибору форми інтеграції для сільськогосподарських товаровиробників

Критерії вибору	Агрохолдинг	Кластер	Кооператив	Асоціація виробників
Розмір підприємства	Великий	Середній/Великий	Малий/Середній	Будь-який
Наявні фінансові ресурси	Значні	Середні	Обмежені	Мінімальні
Цілі інтеграції	Максимізація прибутку, ринкова експансія	Інноваційний розвиток, спільна інфраструктура	Спільний збут, переробка, закупівля	Представництво інтересів, обмін досвідом
Готовність до втрати самостійності	Висока	Середня	Низька	Мінімальна
Термін окупності	Довгий	Середній	Короткий	Короткий
Складність входження	Висока	Середня	Низька	Мінімальна
Потреба в управлінських ресурсах	Висока	Середня	Середня	Низька
Ризики	Високі	Середні	Низькі	Мінімальні

Джерело: складено авторами на основі [3; 4; 8]

спільний збут продукції, закупівлю ресурсів чи переробку. Асоціації виробників доцільні для підприємств будь-якого розміру, які потребують представництва своїх інтересів, обміну досвідом та інформацією, але не готові до глибокої економічної інтеграції. Ця форма особливо актуальна для виробників специфічних видів продукції або при необхідності координації дій на регіональному рівні.

Як зазначають О. С. Чмельова та А. К. Дергачова, проблеми інтеграційних процесів в аграрному секторі України мають системний характер та охоплюють інституційні, економічні та соціальні бар'єри. Ключовими викликами є обмежені фінансові можливості більшості сільськогосподарських підприємств, недосконала нормативно-правова база, яка не стимулює створення ефективних інтеграційних структур, та низький рівень довіри між потенційними учасниками об'єднань [10, с. 23–24].

Значною перешкодою є дисбаланс економічних інтересів учасників, де великі агрохолдинги домінують над дрібними виробниками, створюючи асиметричні умови інтеграції. Додатковими бар'єрами виступають технологічна відсталість, обмежений доступ до інновацій, слабка інфраструктура сільських територій та низький рівень цифрової грамотності сільськогосподарських виробників.

Інституційні обмеження, пов'язані з корупційними схемами, складністю реєстраційних процедур та непрозорістю державної підтримки, також суттєво стримують розвиток інтеграційних процесів. Політична нестабільність, військові дії та макроекономічні виклики посилюють невизначеність та ризики для потенційних інтеграційних об'єднань в аграрному секторі України [3, с. 225].

Зважаючи на наявні проблеми та перешкоди, на думку О. Ковбаси та А. Максички, удосконалення механізмів інтеграції та державної підтримки потребує комплексного підходу, який включає модернізацію законодавчої бази, створення сприятливого інституційного середовища та цільових фінансово-кредитних інструментів. Необхідно розробити диференційовану систему державної підтримки для різних форм інтеграційних структур, запровадити прозорі механізми грантування та пільгового кредитування, особливо для малих та середніх сільськогосподарських виробників [6].

Як зазначають в своїх працях О. Ковбаса, В. Мазний та А. Максичка, ключовим напрямком є розвиток цифрової інфраструктури, створення єдиної інформаційної платформи для обміну технологіями, кращими практиками та маркетинговою інформацією. Важливо стимулювати інноваційні форми інтеграції через механізми державно-приватного партнерства, зокрема підтримку кластерних ініціатив та центрів трансферу технологій [5; 6].

Вже сьогодні цифрові технології створюють унікальні можливості для формування принципово нових інтеграційних структур, де ключовими стають не лише економічні показники, але й інноваційність, екологічність та адаптивність. Так, можемо стверджувати, що такі інтегровані структури, як агрохолдинги, під впливом цифровізації еволюціонуватимуть у високотехнологічні агроєкосистеми з інтегрованими цифровими платформами управління, системами точного землеробства та штучного інтелекту для оптимізації виробничих процесів. Їх трансформація передбачає перехід від максимізації прибутку до збалансованого підходу, що включає екологічні стандарти

та соціальну відповідальність. Також кластерні моделі набуватимуть ознак інноваційних мережевих структур з потужним цифровим середовищем комунікації, де горизонтальна взаємодія учасників базуватиметься на принципах відкритості, колаборації та спільного використання технологічних рішень. Особливого значення набуватиме створення спільних дослідницьких центрів та освітніх програм [1; 2].

В передбачуваній перспективі ключовим стане повний перехід на засади сталого розвитку: перехід на відновлювальні технології, мінімізацію вуглецевого сліду, запровадження біологічних методів землеробства та формування замкнутих виробничих циклів з максимальною ресурсоефективністю. При цьому державна політика має бути спрямована на зменшення адміністративних бар'єрів, спрощення реєстраційних процедур, забезпечення прозорості конкурсів та грантових програм. Окремим пріоритетом є розвиток системи професійної підготовки та перепідготовки кадрів для інтеграційних структур з урахуванням сучасних технологічних викликів.

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що сучасні форми інтеграції сільськогосподарських товаровиробників в аграрному секторі України характеризуються різноманітністю організаційних структур та механізмів взаємодії. Найбільш ефективними формами інтеграції виявилися агрохолдинги та кластери, які демонструють високі показники використання ресурсів (80-90% та 75-85% відповідно) та займають сильні ринкові позиції завдяки значним фінансовим можливостям, економії на масштабі та синергетичному ефекту. Водночас, сільськогосподарські кооперативи, незважаючи на нижчу операційну ефективність (60-70%), забезпечують важливі соціальні функції та сприяють розвитку сільських територій. Дослідження показало, що вибір форми інтеграції залежить від конкретних умов господарювання, наявних ресурсів та стратегічних цілей товаровиробників. Виявлено основні проблеми розвитку інтеграційних процесів, серед яких: недосконала нормативно-правова база, обмежені фінансові можливості більшості сільськогосподарських підприємств, низький рівень довіри між потенційними учасниками об'єднань та дисбаланс економічних інтересів. Для вирішення цих проблем необхідна комплексна державна політика, спрямована на створення сприятливого інституційного середовища, розвиток цифрової інфраструктури та впровадження ефективних механізмів підтримки різних форм інтеграції.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням вивчення впливу цифровізації на трансформацію інтеграційних структур, розробкою методичних підходів до оцінки ефективності різних форм інтеграції, аналізом міжнародного

досвіду державної підтримки інтеграційних процесів та дослідженням механізмів забезпечення балансу економічних інтересів учасників інтеграційних об'єднань. Особливу увагу варто приділити вивченню інноваційних форм інтеграції, зокрема цифрових платформ та агроєкосистем, які формуються під впливом технологічних змін та нових викликів сталого розвитку аграрного сектору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Gava O., Ardakani Z., Delalić A., Azzi N., Bartolini F. Agricultural cooperatives contributing to the alleviation of rural poverty. The case of Konjic (Bosnia and Herzegovina). *Journal of Rural Studies*. 2021. Vol. 82. Pp. 328-339.
2. Liu T., Wu G. Does agricultural cooperative membership help reduce the overuse of chemical fertilizers and pesticides? Evidence from rural China. *Environmental Science and Pollution Research*. 2022. pp. 1-12. DOI: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-357150/v1> (дата звернення: 29.01.2025).
3. Гавкалова Н., Денисюк О. Інтеграційні процеси в агропромисловому комплексі національної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 318(3). С. 220-225.
4. Карнаушенко А. С., Гребенюк Н. В., Петренко В. С. Агропромислова інтеграція – важливий чинник інвестиційної привабливості сільського господарства. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 3(82). С. 184-189.
5. Ковбаса О., Мазний В. Сучасні аспекти розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-107> (дата звернення: 29.01.2025).
6. Ковбаса О., Максичка А. Сучасний стан розвитку малого підприємства в аграрному секторі економіки України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-26> (дата звернення: 29.01.2025).
7. Кукса В. М., Власенко О. І., Бойко А. О. Інтеграційні процеси та їх значення для розвитку малих форм підприємництва в аграрному бізнесі. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 191-195.
8. Старов І. Теоретико-практичні аспекти реструктуризації аграрних підприємств у контексті агропромислової інтеграції. *Загальнодержавний науково-виробничий та інформаційний журнал «Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит»*. 2024. № 9(199). С. 95-104.
9. Томашук І. Вплив агропромислової інтеграції на підвищення ефективності виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 5. С. 33-43.
10. Чмельова О. С., Дергачова А. К. Агропромислова інтеграція як концептуальний напрям розвитку аграрних підприємств в Україні. *Вісник Національного технічного університету ХПІ. Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2014. № 64. С. 20-24.

REFERENCES

1. Gava O., Ardakani Z., Delalić A., Azzi N., Bartolini F. (2021) Agricultural cooperatives contributing to the alleviation of rural poverty. The case of Konjic (Bosnia and Herzegovina). *Journal of Rural Studies*, vol. 82, pp. 328-339.
2. Liu T., Wu G. (2022) Does agricultural cooperative membership help reduce the overuse of chemical fertilizers and pesticides? Evidence from rural China. *Environmental Science and Pollution Research*, pp. 1-12. DOI: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-357150/v1> (accessed January 29, 2025).
3. Havkalova N., Denysiuk O. (2023) Intehratsiini protsesy v ahropromyslovomu kompleksi natsionalnoi ekonomiky [Integration processes in the agro-industrial complex of the national economy]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, vol. 318(3), pp. 220-225.
4. Karnaushenko A. S., Hrebenuk N. V., Petrenko V. S. (2022) Ahropromyslova intehratsiia – vazhlyvyi chynnyk investytsiinoi pryvablyvosti silskoho gospodarstva [Agro-industrial integration is an important factor in the investment attractiveness of agriculture]. *Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu – Bulletin of Kherson National Technical University*, vol. 3(82), pp. 184-189.
5. Kovbasa O., Maznyi V. (2024) Suchasni aspekty rozvytku intehratsiinykh protsesiv v ahrarynomu sektori Ukrainy [Modern aspects of the development of integration processes in the agricultural sector of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-107> (accessed January 29, 2025).
6. Kovbasa O., Maksychka A. (2024) Suchasnyi stan rozvytku maloho pidpriemstva v ahrarynomu sektori ekonomiky Ukrainy [Current state of development of small enterprises in the agricultural sector of the economy of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-26> (accessed January 29, 2025).
7. Kuksa V. M., Vlasenko O. I., Boiko A. O. (2024) Intehratsiini protsesy ta yikh znachennia dlia rozvytku malykh form pidpriemnytstva v ahrarynomu biznesi [Integration processes and their significance for the development of small forms of entrepreneurship in agricultural business]. *Ekonomichniy prostir – Economic area*, vol. 189, pp. 191-195.
8. Starov I. (2024) Teoretyko-praktychni aspekty restrukturyzatsii ahrarynykh pidpriemstv u konteksti ahropromyslovoi intehratsii [Theoretical and practical aspects of restructuring agricultural enterprises in the context of agro-industrial integration]. *Zahalnodzhavnyi naukovy-vyrobnychiy ta informatsiinyi zhurnal «Enerhozberezhennia. Enerhetyka. Enerhoaudyt» – National scientific and production and information journal «Energy conservation. Energy. Energy audit»*, vol. 9(199), pp. 95-104.
9. Tomashuk I. (2023) Vplyv ahropromyslovoi intehratsii na pidvyshchennia efektyvnosti vyrobnytstva ta pererobky silskohospodarskoi produktsii [The impact of agro-industrial integration on increasing the efficiency of production and processing of agricultural products]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii – Change management and innovation*, vol. 5, pp. 33-43.
10. Chmelova O. S., Derhachova A. K. (2014) Ahropromyslova intehratsiia yak kontseptualnyi napriam rozvytku ahrarynykh pidpriemstv v Ukraini [Agro-industrial integration as a conceptual direction of development of agricultural enterprises in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu KhPI. Serii: Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva – Bulletin of the National Technical University of KhPI. Series: Technical progress and production efficiency*, vol. 64, pp. 20-24.